

ARCHITEKTONICKO-HISTORICKÉ ZHODNOTENIE BUDOVY MAGISTRÁTU MESTA KOŠICE

PODKLAD PRE NÁVRH NA ZARADENIE BUDOVY DO ZOZNAMU PAMÄTIHODNOSTÍ MESTA KOŠICE

Spracovateľ:
HUBa o.z.
Iniciatíva za modernú architektúru

• • • H U B a
• • • o. z.

INICIATÍVA
ZA MODERNÚ
ARCHITEKTÚRU **IMM**

Táto aktualizovaná verzia slúži ako podklad pre:
návrh na zaradenie budovy do Zoznamu pamätihodností mesta Košice
(v zmysle VZN 122: Všeobecne záväzné nariadenie mesta Košice, č. 122, o zozname a evidencii
pamätihodností mesta)

Pre útvár hlavného architekta mesta Košice spracovali:

HUBa o.z. a Iniciatíva za modernú architektúru

Autorka textu: Mgr. Monika Kicová, 2021

Autorské fotografie: Mgr. art. Diana Kakara Dobrescu, 2020 – 2023

Obrazovú prílohu zostavil: Mgr. art. Peter Beňo, 2023

www.ima.ngo

ZÁKLADNÉ ÚDAJE STAVBY Z PÔVODNEJ PROJEKTOVEJ ÚLOHY:

Pôvodný názov: Prevádzková budova stranických orgánov v Košiciach (PBSO)

Ústredný investor: ÚV KSČ Praha

Vrchný investor: ÚV KSS Bratislava

Priamy investor: Vsl. KV KSS Košice (Východoslovenský krajský výbor KSS Košice)

Generálny projektant: Stavoprojekt Košice

Autorský kolektív: 1. ateliér Stavoprojekt Košice: vedúci projektant – Ing. arch. Milan Motýl
interiéry: Ing. arch. Jozef Maliňák, akad. arch. Ján Kopnický, akad. arch. Alena Záhorová vykonávací projekt spracovaný generálnym projektantom v roku 1978

Vyšší dodávateľ: Pozemné stavby n.p. Košice
Lokalita: Košice - Nové mesto

Pôvodné termíny výstavby: predpokladané zahájenie výstavby 08, 1978, plánované ukončenie 03, 1983.

Vykonávací projekt určený k prevedeniu bol spracovaný generálnym projektantom v roku 1978. Výstavba následne prebiehala v priebehu rokov 1979-1984.

Predpokladaná doba výstavby: pôvodný plán bol 55 mesiacov (Slávnostné otvorenie a prevzatie objektu prebehlo až dňa 25. 1. 1985. Doba výstavby sa tak predĺžila takmer o 2 roky)

Investičné náklady: 143 036 000,- Kčs 1. štúdia, následne navýšenie nákladov (zahnutie do nákladov aj parkovisko pre verejnosť a pod.) 145 161 755,- Kčs. Je pravdepodobné, že celková cena v priebehu výstavby vzrástla (ako to častokrát pri stavbách takéhoto rozsahu bolo zvykom). Niektoré zdroje uvádzajú celkové náklady vo výške 200 000 000,- Kčs, avšak konkrétne pramene potvrdzujúce toto číslo sa dohľadať nepodarilo.*

Podmieňujúce investície MsNV zahrnuté do nákladov: úprava terénu a verejných priestranstiev, tj. spevnenie plôch, chodníky, dláždené plochy, vyrovnávacie schody, sadové úpravy, systém vonkajšieho osvetlenia, fontána, pamätník V. I. Lenina (socha v celkovom náklade 1 000 000,- Kčs), peší podchod opatrený eskalátormi pod Triedou SNP (mal byť vybavený obchodmi/kioskmi a pod.)

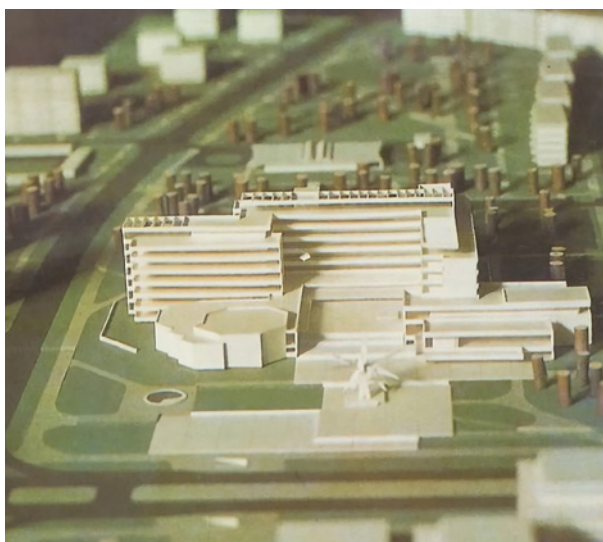
* Dňa 16. 1. 1976 ÚV KSČ schválil projektovú úlohu. Stavba bola zaradená vo vykonávacom pláne štátneho plánu investičnej výstavby pre rok 1979 s celkovým nákladom 183 394 000,-Kčs.

Nástupný priestor od križovatky z juhovýchodu. Foto: Diana Kakara Dobrescu

1. OKOLNOSTI VZNIKU

I keď sú dnes budovy bývalých sídel Komunistickej strany často vnímané ako pozostatok celej etapy socialistickej 2. polovice 20. storočia, ich genéza je produktom predovšetkým 70. a 80. rokov. Po februárovom prevrate a nástupe Komunistickej strany k moci až po 70. roky sídlili jednotlivé orgány strany¹ poväčšine v starších, už existujúcich historických budovách v centrách miest či ich blízkosti. Treba však podotknúť, že k ich vlastníctvu sa dostávali najmä vďaka povojnovým konfiškáciám a procesom znárodňovania. Po roku 1948 a v nasledujúcom období sa zdroje a strategické ciele v 5-ročných plánoch

Model návrhu budovy, pravdepodobne z r. 1975.

Foto: neznámy autor

prirodzene plne sústredili na obnovu vojnou postihnutého priemyslu. Výsledky päťročnic ani pokusy vo forme ekonomických reforiem, ktoré sa snažili naštartovať hospodárstvo v priebehu tohto obdobia však nedopadli tak, ako sa na začiatku predpokladalo. Z tohto dôvodu ani 4. päťročnica hospodárskeho plánu neprikladala zvýšenú pozornosť novej stavebnej produkcii a razila sa skôr politika minimalizovania výdavov. Výstavba reprezentatívnych administratívnych budov pre potreby a zázemie stranických sekretariátov za takýchto okolností nebola v daných rokoch prioritou.²

Zmena kurzu nastala po auguste 1968 a neúspechu „pražskej jari“. Podľa uznesenia XIV. zjazdu Ústredného výboru KSČ v roku 1971 sa stranickým orgánom vytýčili nové úlohy pre činnosti v oblasti politického, hospodárskeho a

spoločenského života. Nastupujúci normalizačný režim sa po upevnení svojej orientácie na ZSSR a stranických čistkách v členskej základni vydal smerom k utužovaniu a programovému šíreniu vládnucej ideológie prostredníctvom svojho rozsiahleho stranického aparátu. Plnenie týchto úloh si vyžadovalo potrebné materiálovo-technické zabezpečenie a náležité reprezentatívne priestory. V hojnom počte vznikajúce budovy sekretariátov tak okrem zázemia pre výchovu nových straníkov, propagandistickú činnosť a politicko-organizačnú prácu poskytovali Komunistickej strane príležitosť, ako v mestskom priestore demonštrovať svoju silu a vedúce postavenie.

Aj keď je ideologická stránka budovania takýchto stavieb značne významná, nutno upozorniť aj na čisto praktické hľadisko. Východoslovenský KV KSS v Košiciach sa pôvodne nachádzal v budove Pošty. Toto sídlo sa však postupom času stalo nevyhovujúcim aj z dôvodu modernizácie a rozširovania prevádzky pre potreby riaditeľstva pôšt a telekomunikácií. MV a OV KSS zdieľali sídlo s inou inštitúciou. V prípade MV KSS to bola budova MsNV, OV KSS bol zasa umiestnený v provizórnej budove ONV Košice. Inštitúciou, ktorá našla nové zázemie v budove PBSO bol aj Dom politickej výchovy, pôvodne sídlili v Jakabovom paláci.

Argumenty pre potreby nových sídel jednotlivých sekretariátov sa zhodovali v poukazovaní na nevyhovujúce podmienky v súvislosti s absenciou spoločenských priestorov pre zasadanie pléna. Nové priestory mali zároveň odľahčiť rozpočty jednotlivých útvarov, kedy by odpadla nutnosť prepožičiavania si zasadacích miestností v iných objektoch. Rovnako tak počet kancelárií bol v dovtedajších budovách značne limitujúci.

Ako z uvedeného vyplýva, sekretariáty stranických orgánov boli v rámci Košíc rozmiestnené na rôznych miestach a zadávateľ v požiadavke na novú budovu okrem ideologických reprezentačných účelov zdôrazňoval aj aktuálny stav nevyhovujúcich priestorov po stránke kapacitnej či ekonomický faktor. Jednotlivé autonómne pôsobiace orgány v samostatných objektoch tak mala nahradiť združená administratívna budova, ktorá by znamenala organizačné zjednodušenie práce i väčšiu centralizáciu. Z tejto potreby a v danej spoločenskej klíme vznikla požiadavka na novú budovu pre orgány strany. V súťaži³ s hmotovo-objemovou štúdiou založenou na odstupňovanej horizontalite zvíťazil 1. ateliér Stavoprojektu pod

2. URBANISTICKÉ VZŤAHY

Výsek z: Územný plán zóny celomestského centra Košice, 1979. Kolektív autorov: A. Bél, D. Hudec, a E. Martončík. Zdroj: archív ÚHA mesta Košice. Grafické doplnenie – vyznačenie budovy MMK a pokračovanie zóny občianskej vybavenosti. Koláž: Peter Beňo

Na základe rozhodnutia krajského výboru umiestnil autorský kolektív výstavbu novej budovy do lokality obvodového centra Nového mesta medzi Luníky III a IV. Územie ohraničené zo Západu budovou polikliniky, ulicami Toryská a Októbrovej revolúcie (dnešnej Ružínskej) a hlavnou tepnou územia – Triedou SNP, bolo v tom čase bez atraktívnejšieho využitia. Pôvodne sa na danom mieste nachádzali plochy s betónovými krytmi a železobetónové základy

provizórnej teplárne. V rámci prípravy územia k výstavbe boli tieto fragmenty asanované.⁴

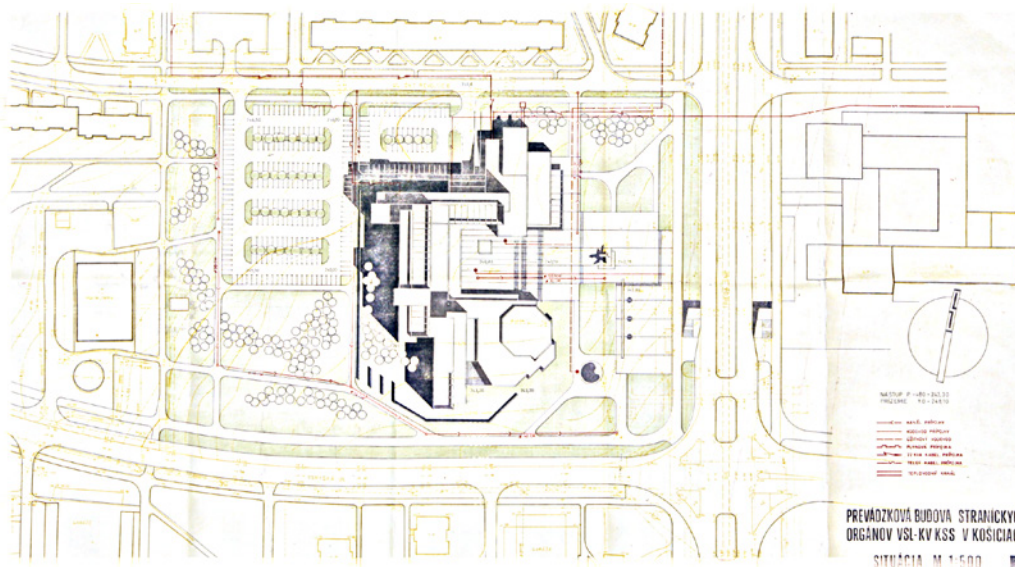
Na výrazne exponovanom mieste mierne svažitého terénu tak vznikla solitérna stavba, ktorá mala byť hlavným bodom a vizuálnym vyústením plánovaného pešieho ťahu, ktorý by skrz budúci verejný park prepojoval nové centrum s tým historickým. Budova mala byť obkolesená parkom V. I. Lenina, ktorý by následne pokračoval smerom k starému mestu. Stavba

Situovanie objektu v urbanistickej štruktúre sídliska Terasa. Foto: archív, MČ Košice Západ, kosicezapad.sk

je orientovaná na Východ, do priestoru sa otvára rozsiahlou plochou námestia pre 2000 ľudí a monumentálnym schodiskom.⁵ Peší prístup k budove zabezpečovala už existujúca sieť chodníkov. Dopravná obslužnosť musela byť koncipovaná tak, aby nenarúšala hlavnú nástupnú os. Verejné parkovisko bolo pričlenené zo západnej strany k zadnému traktu, ďalšie menšie parkovisko bolo umiestnené na severnej strane s napojením z ulice Októbrovej revolúcie. Riešenie dopravného prístupu z bočnej, severnej časti objektu dopĺňala ešte vstupná/výstupná rampa lemovaná oporným múrikom vedúca do garáží v objekte. Tým, že architekt umiestnil kryté parkovisko a hospodársky dvor pod nástupnú terasu, mohla byť prevádzka budovy obsluhovaná len jedným vjazdom a predišlo sa tak ďalšiemu narušeniu okolia. Spomenuté dopravné vzťahy sú aj v sú-

pri spätnom pohľade javí logická. Nové mesto ako exemplárny produkt socialistickej stavebnej produkcie síce v tom čase oplývalo kvalitnými stavbami, predovšetkým spoločensko-obchodných centier (najmä Luník I a Luník II), avšak stále mu chýbala dôležitá, výrazná dominanta. Za výhodu sa dá považovať aj už v tom čase existujúca inžinierska sieť či relatívna blízkosť mestského jadra. Rozhodnutie zvoliť za miesto výstavby nezastavanú oblasť Nového mesta možno z dnešného pohľadu hodnotiť pozitívne aj z toho dôvodu, že pri príprave územia nemuselo dôjsť k zničeniu hodnotnej historickej zástavby. Práve nekompromisná asanačná prax bola totižto symptomatickým znakom vzniku mnohých nových budov mestských, okresných či krajských výborov. Sídla strany si uzurpovali právo na výsadné postavenie v centrách miest, čo častokrát viedlo k drsnému

Situácia. Zdroj: Projektová úloha, 1975.

časnosti zachované. Čo však ostalo iba v rovine plánov je spojnica pre peších skrz Triedu SNP. Aby sa zabezpečilo plynulejšie pešie prepojenie budovy s okolitým priestranstvom v osi V-Z, počítalo sa s podchodom popod Triedu SNP, ktorý mal byť opatrený eskalátormi či obchodmi. V tomto momente je badateľný charakteristický znak modernistického urbanizmu – úrovňové segregovanie peších od automobilovej dopravy, avšak so zohľadnením pohľadových osí, keďže autori variant nadchodu, či iného preklenutia rušnej komunikácie zavrhujú s odôvodnením, že takýto prvok by narušil pohľad na budovu a došlo by k „optickej kolízii“.⁶ Voľba miesta, na ktorom vyrástla budova stranických orgánov sa

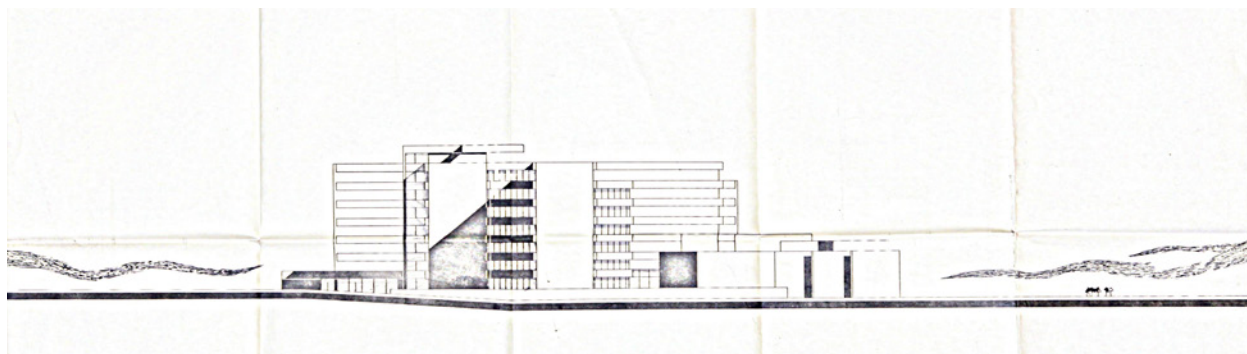
prieniku cudzorodého „solitéra“ do staršej mestskej štruktúry, bez snahy o nadviazanie akéhokoľvek kontaktu s okolím. Dnes je stavba výrazným prvkom v mestskej časti sídliska Terasa. Peší ťah s ďalším typom administratívnej zástavby a verejnými budovami, ktorý by prepájal nové centrum so starým však nevznikol, rovnako ostal nedoriešený aj spôsob plynulejšieho pešieho prístupu k budove. Pôvodnú solitérnosť tak momentálne ešte viac umocňuje oproti stojaca budova bývalého ONV a telekomunikácií zo 70. rokov a predovšetkým súčasné obchodné centrum Galéria s rozsiahlym parkoviskom, kde absentujú výraznejšie vzájomné vzťahy.

3. STRUČNÝ POPIS STAVBY

Budova stranických orgánov je príkladom, kedy architekt namiesto zvolenia univerzálnejšej formy výškového hranolu⁷ dal prednosť postupne sa rozvíjajúcej horizontalite, čím vhodne reagoval na danosti konkrétneho miesta s jeho miernym terasovitým profilom. Architektonický

nované typickým jednoduchým lineárnym radením. V zadnom nízkom trakte G bola taktiež jedáleň s bufetom a salónik.

Z hlavného vestibulu bol prístupný aj komplex zasadačiek. Z predsália plniaceho funkciu prestávkového priestoru s bufetom sa vstupova-

Rezopohľad južný. Zdroj: Projektová úloha, 1975.

zámer počítal s vytvorením zoskupenia odstupňovaných hmôt, kde by sa aj navonok jasne vizuálne oddelili jednotlivé funkčné celky okresného, mestského a krajského výboru, zasadačiek sál a Domu politickej výchovy s predajňou kníh.

Celá stavba sa skladá zo siedmych funkčných jednotiek A-G. Zatiaľ čo časť A zahŕňa terasovité plochy nástupného priestoru do objektu s hlavnou halou a časť B predstavuje hmotu dvojice zasadačiek sál, časti C-G sú riešené ako autonómne trakty na jednoduchých pravouhlých pôdorysoch.

Konštrukčné riešenie predstavoval v tej dobe typický železobetónový skelet s prefabrikovanými stropmi a výplňovým murivom. Stupňovité podlahy v zasadačkách sú riešené ako monolitické, stropy zasadačiek tvorí oceľová priestorová priehradová doska.

Z terasovitého nádvorja sa vstupuje do hlavného vestibulu so spoločenskou vybavenosťou. Nachádzali sa tu podateľne, čakárne či šatňa pre návštevníkov. Na tento vestibul boli napojené vlastné vstupné haly krajských, mestských a okresných orgánov sídliaich v jednotlivých traktoch. Časti C, D, E slúžili ako administratívne pracoviská s kanceláriami. Oddelenie MV KSS malo svoje zázemie v časti C, kancelárie či zasadaacie priestory predsedníctva KV KSS sa nachádzali v časti D. V kolmici na hlavnú hmotu umiestnený trakt E obsahoval na prízemí jedáleň a následne v poschodiach pracoviská OV KSS. Priestory spomenutých častí boli kompo-

valo do malej aj veľkej zasadačky. Malá zasadačka o počte 234 miest⁸ a veľká zasadačka s počtom miest 671⁹ boli obslužené prevádzkovou chodbou medzi nimi. Komplex zasadačiek architekt poňal ako samostatnú hmotu na nepravidelnom pôdoryse, ktorá sa v diagonále napája na hlavnú administratívnu časť a ktorej bočná strana veľkej zasadačky susedí s nástupným schodiskom. Autonómny charakter je vyjadrený aj formálne, kedy je lineárna horizontála dominujúca administratívnej časti v tomto prípade nahradená prvkom skupín úzkych vertikálnych okien a tvarovým zalamovaním hmôt.

Časť F – sídlo bývalého Domu politickej výchovy – je riešená prevádzkovo samostatne. Vysunutá hmotu sa priechodom napája na terasovú plochu námestia, odkiaľ sa vstupovalo priamo do knižnice s voľným výberom kníh a predajne politickej literatúry. Prízemné podlažie následne tvorili prednáškové miestnosti, učebne, odborné pracoviská pre vedenie DPV, ale aj kinosála o počte 210 miest.

Je zjavné, že celkové usporiadanie hmôt sa vykryštalizovalo na základe funkčnej náplne. Najvýznamnejšie pracovisko v hierarchii, KV KSS, tak sídlilo v najvyššej časti D, formálne ešte zvýraznenej strešnou pergolovou rímsoou. Aj keď bol hlavný slávnostný vstup koncipovaný v osi z námestia a nástupného schodiska do spoločnej haly, jednotlivé časti disponovali aj vlastnými bočnými vchodmi.

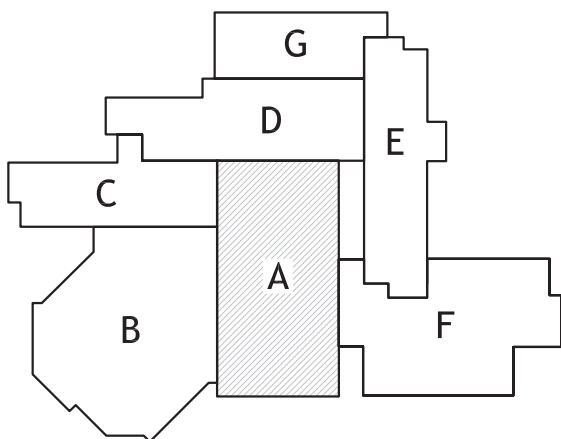

Schéma rozmiestnenia jednotlivých častí

Interiéru zasadacích sál dominujú stropné podhlady tvorené atypickými dielcami z prelepovanej preglejky v rôznych variantoch zalamovanej do tvaru „L“ s bielou povrchovou úpravou. Osnova pospájaných dielcov dopĺňa aj povrch bočných stien a vytvára tak zaujímavý kontrast k drevenému hnedo-červenému obloženiu. Súčasťou riešenia kancelárií vedúcich tajomníkov MV, OV, KV KSS, kancelárií sekretariátu tajomníkov a prislúchajúcich menších zasadačiek¹⁰ a kina¹¹ bola atypická úprava stropov. Zároveň sa v týchto priestoroch nachádzali aj monumentálnejšie interiérové zostavy. Zvýšený stupeň komfortu zabezpečoval autorský mobilný i zabudovaný nábytok – konferenčné stoly, pracovné stoly či vstavané zostavy od Jozefa Maliňáka. Okrem

Pohľad na charakteristické prvky fasád.

Foto: Diana Kakara Dobrescu

toho boli spoločné priestory a chodby doplnené o obloženie stien. Priestory ostatných podlaží s hierarchicky menej významnými pracoviskami boli lemované aspoň dreveným madlom. Aj na základe materiálového a tvarového prevedenia sa tak podľa stupňa dôležitosti jasne odlišili rôzne typy pracovísk.

V rámci interiéru navrhol Motýľ aj jednotný grafický orientačný systém. Jednotlivé označenia miestností, menovky, číslovanie a pod. boli prevedené vo forme kovovej konštrukcie z lešteného tombaku, pokryté červenou PVC fóliou

Namiesto pôvodne navrhovaného abstraktného sochárskeho diela bola realizovaná socha V. I. Lenina. Foto: internet

s bielym obrysovo gravírovaným textom. Nápis na skle označujúce vstupy do príslušných častí výborov boli zasa v súlade so straníckou symbolikou, ale i celkovým ladením interiéru, navrhnuté ako zlaté písmo na červenom pozadí.

Plášť budovy pozostáva z presklenej fasády s hliníkovými rámami a pásmi parapetov. Konzoloito poňaté parapety sú tvorené bielym hliníkovým obkladom Hunter Douglas. Okrem toho, že zvýrazňujú lineárnu horizontalitu a dodávajú stavbe prvok členitosti, sú zároveň v interiéri využité ako kryté radiátorové niky. Obvodové steny zasadačiek a štítové steny administratívnych častí tvorí obklad zo spišského travertínu. Nízky prízemný obvodový pás obkladu zasadačiek je však z andezitu. Vizuálne sa tak vytvorila nadväznosť na žulový povrch priliehajúcej exteriérovej dlažby schodiska a terasovitých plôch. Exteriér objektu dopĺňa dvojica vlajkových stožiarov, nízky obvodový múrik z prostého betónu s riadkovaným murivom na vrchu zakončený parapetnou travertínovou doskou a fontána s oblúkovými drevenými lavičkami.

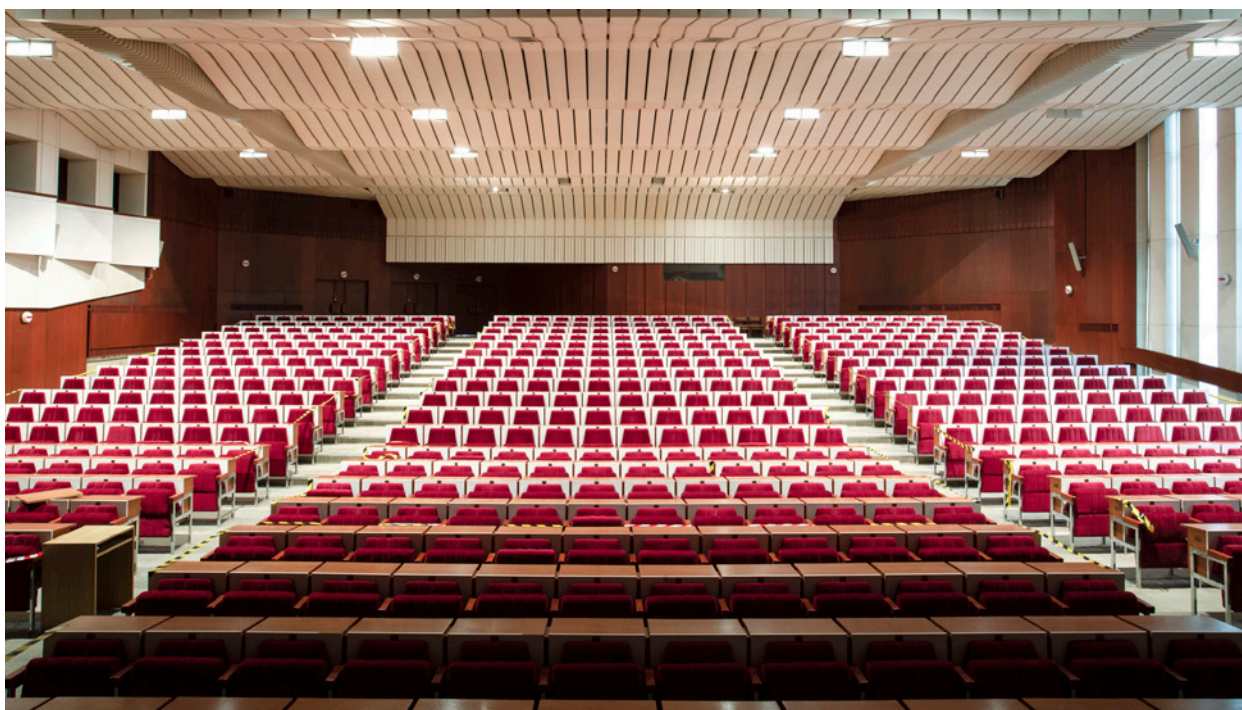
K budove prislúchali aj umelecké diela. V trakte D sa nachádza kovový reliéf s poľnohospodárskym motívom znázorňujúcim v štýli-

Zasadacia miestnosť Rady mesta. Foto: Diana Kakara Dobrescu

zovanej skratke obilie a kosáky, ďalšie dielo (v prízemí časti F?) predstavuje robustný drevený reliéf s robotníckym výjavom. Diela v exteriéri mali za úlohu demonštrovať skôr politické než umelecké idey. Na čelnej stene vedľa schodiska bol umiestnený kosák s kladivom a námestiu dominovala bronzová socha V. I. Lenina od Arpáda Račka osadená v roku 1987, odstrá-

nená o dva roky neskôr. Pôvodný návrh síce počítal s miestom pre Leninov pamätník, avšak formálne sa (aspoň podľa dochovaných plánov a modelov) malo jednať o veľkú abstraktnú plastiku pripomínajúcu hviezdicu s ostrými cípmi, otvárajúcimi sa do priestoru. Toto dielo malo byť navyše umiestnené bližšie k objektu fontány v hlavnej nástupnej osi.¹²

Veľká zasadacia sála v časti B. Foto: Diana Kakara Dobrescu

4. ARCHITEKTÚRA SEKRETARIÁTOV KSČ A KSS

Aj vzhľadom na svoju minulú funkciu spojenú s ideologickou stránkou normalizačnej doby sa bývalým budovám tohto typu zatiaľ nevenovala dostatočná pozornosť. Napriek vysokej stavebnej produkcii, kedy boli okresné či krajské výbory roztrúsené po celej republike, máme o týchto stavbách stále málo informácií.¹³

Zaujímavé je, že aj keď sa v čase ich vzniku jednalo o zákazky z najvyšších miest, pravdepodobne neexistovala žiadna ucelená koncepcia či stavebný program, ktorý by presne vymedzoval požiadavky a postupy výstavby.¹⁴ Na rozdiel od noriem pre iné typy budov, npr. obchodné

KV KSČ Ústí nad Labem, dnes krajský úrad
Foto: wikipedie.cz, RomanM82, CC BY-SA 4.0

domy, v tomto prípade typové predpisy ruky architektov nezväzovali. Aj vďaka tejto absencii sa tak uplatnila rôznorodosť, kedy stranícke budovy rôznych úrovní vznikali svojvoľne, obmedzené zväčša len konkrétnymi požiadavkami príslušného zadávateľa a dodávateľským reťazcom.¹⁵ Na druhej strane, vysoká produkcia tohto typologického druhu viedla i k výrazným kvalitatívnym rozdielom medzi jednotlivými realizáciami.

Fakt, že ide o málo preskúmanú problematiku na poli dejín architektúry nedovoľuje púšťať sa do hlbších analýz, vymenúvania spoločných formálnych rysov či utvárania všeobecných charakteristík tohto typu stavieb. Na niektorých, pomerne známych, príkladoch je však možné aspoň v skratke priblížiť isté spoločné body.

Kritéria s ktorými sa autori pri návrhu museli vyrovnávať boli predovšetkým zadané parcely a funkčný obsah. Ten spočíval v zázemí pre pracovníkov výborov, kanceláriách vyššieho typu pre vedúcich tajomníkov a ich zástupcov, zasa-

dacie miestnosti a spravidla dve (veľká a malá) zasadacie slávnostné sály. Tento základ bol ďalej rozširovaný podľa konkrétnych požiadaviek v závislosti na pridružených prevádzkach.

Z formálneho hľadiska bol častý princíp koncipovania hmoty na centralizovanom pôdoryse, kde boli pravouhlé bloky výškovo hierarchizované. (OV KSS Nitra). Pokiaľ to parcela dovoľovala, uplatnila sa členitá horizontála vzájomne prekrížených traktov so zvýraznenými hlavnými vstupmi (OV KSS Trnava). Takéto riešenie reagujúce na okolie predstavuje npr. združený objekt ONV a OV KSS v Trenčíne (1977) od Alexandra Liptáka. I keď stavba vznikla v centre mesta na pozemku asanovanej historickej zástavby, lineárnym riešením priestorov a rozvoľneným pôdorysom narušujúcom pravouhlosť si zachovala prijateľnú mierku.

K hlavnej centrálnej administratívnej časti sa prevažne z boku pripájala hmota zasadacích sál, ktorá bola projektovaná ako solitérny prvok so spojnicou v podobe chodby alebo predsádia. Aj v tomto prípade sa však uplatňovali rôzne prístupy. Zasadacia sála mohla byť výrazne formálne oddelená a tvoriaca kontrast k zvyšku budovy (KV KSČ Ústí nad Labem), alebo naopak, jej priestorové vyčlenenie mohlo byť kompenzované zjednocujúcim plášťom (OV KSS Žilina, OV KSČ Karviná), či istou formálnou nadväznosťou na iné prvky stavby a celkový koncept ako je to v prípade skulpturálne poňatého „Bieleho domu“ v Brne (MěV KSČ Brno, 1973–1974) od architekta Miroslava Spurného.

V 80-tych rokoch sa dovtedy prevládajúce vonkajšie opláštenie vo forme ľahkých obvodových

OV KSS Žilina, dnes mestský úrad, autorka: Viera Mecková
Foto: zilina-gallery.sk

MěV KSČ Brno, 1973–1974 od architekta Miroslava Spurného, tzv. Bílý dům. Zdroj: Archiv města Brna

presklených panelov pomaly dostáva do úzadia a je nahradzované aj inými typmi. Ide hlavne o rozmach keramického obkladu, kedy sa tvarovky s rôznym dekorom a povrchovou úpravou objavujú aj na fasádach straníckych budov. V niektorých prípadoch sa dokonca uplatnil aj kamenný obklad. Napríklad OV KSČ v Příbrami (1978-1984) od Jaroslava Němečka a Jiřího Mergera získava svoj brutalistický charakter s výraznou hĺbkou a robustnosťou vďaka plášťu z trachytových kamenných dosák. Aj tieto nové materiálové varianty fasád prispeli k postupnému odklonu od unifikovanej pravouhlosti smerom k istej humanizácii architektúry.

Dnešná budova Magistrátu mesta Košice pomerne jasne ilustruje viacero princípov, ktoré boli stručne načrtnuté. Svojím architektonickým poňatím predstavuje realizáciu, kde sa architekt dokázal dobre vysporiadať s kritériami výstavby i programovou náplňou budovy. V kontexte stavebného rozmachu straníckych budov KSČ a KSS ju preto môžeme radiť k tým príkladom, ktoré ani v podmienkach nutných ústupkov a prispôsobovania sa predom daným konštrukčným či materiálovým riešeniam, nerezignovali na realizáciu autorskej myšlienky. Kombinácia až skulpturálne pôsobiacej formy zasadačiek s členitým pôdorysom, výškového odstupňova-

nia pravouhlých horizontálnych blokov, zo základnej hmoty do priestoru vystupujúcich stien a dlhých bielych parapetných panelov pod pásom okien, tvorí zaujímavý hybridný celok, kde sa spájajú modernistické prvky architektúry 60. rokov s neskoršími brutalistickými tendenciami.

5. SÚČASNÝ STAV A VYHLIADKY DO BUDÚCNA

Bývalé sekretariáty Komunistickej strany boli čo do funkcie odtrhnuté od každodenného života obyvateľstva, keďže bežný občan s nimi vôbec neprichádzal do kontaktu. Tieto budovy mali svoj reálny zmysel len pre potreby strany. Ich funkcia spočívala v zázemí pre šírenie ideologického programu. Slúžili k tomu priamo, ako fyzické miesto pracoviska straníkov, ale i nepriamo, ako výrazný bod a symbol v mestskom prostredí. Toto odtrhnutie od bežného života sa zmenou politického režimu a získanou novou funkciou zmenilo. Po roku 1989 sa budovy bývalých sekretariátov dostali z rúk strany do

Pohľad na prebiehajúcu úpravu nástupného schodiska.
Foto: Peter Beňo

ozajstného verejného vlastníctva. So zánikom pôvodnej funkcie nastal proces ich transformácie. Na tomto mieste však treba podotknúť, že časť z týchto objektov bola dostavaná krátko pred revolúciou, prípadne daná do užívania až tesne po nej.¹⁶ Z pôvodných „rudých palácov“, „bielych domov“ či „kokosov“ (novotvar odvodený od pomenovania „komunistický kostol“), ako zneli ich časté pejoratívne označenia, sa razom stávali verejne prospešné miesta ako mestské úrady, vysoké školy či kultúrne centrá. Ľahká adaptovateľnosť na nové využitie bez potreby výraznejších zásahov ukazuje, že väčšina autorov už prvotný projekt zamýšľala nie nutne v paradigmách manifestu sily strany, ale dané stavby projektovali so zreteľom na modernú administratívnu budovu. To bol aj prípad budovy stranických orgánov v Košiciach. Bezprostredne po revolúcii sa síce uvažovalo o jej premene na nemocnicu,¹⁷ od tohto nápadu sa však následne upustilo, keďže z prevádzkového hľadiska by sa

jednalo o veľmi nevyhovujúcu zmenu. Budova sa stala sídlom Magistrátu mesta Košice a túto funkciu plní dodnes. V priebehu rokov sa udiali viaceré stavebné zásahy. Porevolučné rekonštrukcie však predstavovali len čiastkové zmeny a ad hoc riešenia bez ucelenej koncepcie. Za plastové varianty sa vymenili časti hlavného vstupu do objektu, zmena sa taktiež dotkla interiéru foyer, rekonštrukciou prešla aj väčšina sociálnych zariadení. Najvýraznejšia zmena sa udiala v časti F v dnešných priestoroch pošty. Táto úprava viedla ku kompletnej dispozičnej zmene a premene interiéru. Budúca rekonštrukcia objektu Magistrátu mesta Košice by mala mať na zreteli pôvodný autorský koncept architekta Motýľa i architektonické a materiálové kvality, ktoré sa v stručnosti pokúsim zhrnúť v nasledujúcich riadkoch.

Za hodnotné možno považovať hmotovo-objemové rozvrhnutie postupne gradujúcich horizontál, ktoré reaguje na potreby daného miesta. Prípadné prístavby či iné objemové doplnky by tak mali rešpektovať logiku pôvodného konceptu. Ďalej je to kompletne opláštenie fasády. Travertínový obklad, ktorý je na pohľad v dobrom technickom stave, je nutné na budove zachovať. Akékoľvek nahradenie pôvodného materiálu iným typom pláštá nenávratne poškodí celkové architektonické vyznenie stavby. Robustnej hmote, ktorá by za iných okolností mohla pôsobiť ubito a fádne, dodáva prírodný kameň (aj so svojou patinou veku) vznešenosť a istý slávnostný nádych upozorňujúci na jej významnosť, a teda i opodstatnenú monumenálnosť. Ako dnešné sídlo verejnej inštitúcie

Mierkou a výrazom nevhodné výtvarné dielo v predpolí budovy. Foto: Diana Kakara Dobrescu

mesta by si tento charakter mala stavba ponechať. Zároveň architektom zamýšľaná výrazovosť prázdnych plôch stien, ktoré nechávajú vyniknúť samotný kameň ako dôležitý materiál, bez tohto prvku stratí opodstatnenie, a tým aj zmysel. Rovnako je potrebné citlivo pristupovať aj k (možno na prvý pohľad nie až tak ušľachtilým) hliníkovým bielym lamelám, ktoré by po repasovaní, prípadne náhrade za podobné typy či kópie mali byť opätovane inštalované. Stavbe dodávajú potrebnú hĺbkú a rytmiku, zároveň v bode stretu s kamenným obložením a okennými konštrukciami vytvárajú zaujímavý detail. Taktiež sa odporúča ponechať konštrukcie s okennými otvormi, ktoré po vizuálnej obhliadke nevykazujú také známky poškodenia, aby bola nutná ich výmena. I keď sa v minulosti jednalo o veľmi časté riešenie a závesové steny s tzv. boletickými panelmi boli, najmä v 60. a 70. rokoch, takmer na každej bežnej budove, dnes sa v dobrom technickom stave vyskytujú veľmi zriedkavo, keďže v rámci prebiehajúcich rekonštrukcií sú odstraňované poväčšine ako prvé v poradí. Ponechaním tohto prvku sa zachová typický príklad stavebnej produkcie daného obdobia, navyše v kontexte celej budovy. Pokiaľ má dôjsť k výmene, je vhodné aby nové okenné rámy zachovávali aspoň pôvodný raster a rozčlenenie. Interiér budovy oplýva mnohými prvkami, ktoré majú svoju kvalitu z hľadiska dobového dizajnu a výtvarných riešení. Je to najmä priestor veľkej a malej zasadačky, kde sa uplatnili ako výrazný výtvarný prvok atypické biele podhlady či dekoračné steny. Zachovaná je aj časť mobiliáru – npr. autorské sedacie zostavy s červeným čalúnením či drevené pulty a vybavenie šatne. V častiach traktu D sa nachádzajú umelecké diela, ktoré by mali ostať na svojom pôvodnom mieste. Stav a aktuálnu situáciu ostatných priestorov interiéru (predovšetkým kancelárskych priestorov a menších zasadacích miestností, kde by sa taktiež mal nachádzať autorský nábytok) v tomto momente nemožno posúdiť, vzhľadom na ich neprístupnosť k obhliadke.

Z materiálového hľadiska sú dôležitými výrazovými a zjednocujúcimi prvkami dlažba a obklady zo svetlého a tmavočerveného mramoru či drevené madlá lemujúce steny. Je nutné aby sa rekonštrukcia interiérov niesla v jednotnom koncepte, keďže práve kompaktné uchopenie interiérového riešenia rôznych častí budovy predstavuje jednu z kvalít tejto stavby. To, že autori ponímali návrh rozsiahlej administratívnej budovy ako celok avšak so zohľadnením významnosti a nadradenosti vybraných

častí, dokladá aj priamo pre budovu navrhnutý orientačný systém a pre všetky priestory zlučujúca farebnosť ladená do červenej, okrovej, bielej a zlatej.

Dôležitou súčasťou návrhu stavby bolo aj verejné priestranstvo a zeleň. Čo sa týka verejného priestoru, regenerácia sadovej úpravy by mohla logicky nadväzovať na pôvodný zámer, tj. vizuálne uzavretie riešeného územia na

Fenomén polepov. Foto: Peter Beňo

severovýchode vysokou zeleňou a pohľadové otvorenie z juhovýchodu nízkymi kríkmi, čo by zabezpečilo istú gradáciu porastu. Pôvodný návrh, kde by bola budova v tesnom susedstve s parkom, už vzhľadom na novú výstavbu nie je možné realizovať, keďže nová stavba katolíckeho kostola sv. Gorazda a spoločníkov sa bezprostredne primyká k juhozápadnej strane Magistrátu. Momentálne tieto dva objekty pôsobia konkurujúcim si dojmom, najmä v dôsledku vyčleňujúceho poňatia riešenia prislúchajúcich verejných priestranstiev spomenutých stavieb. Tu sa otvára priestor na možnú kreatívnu úpravu súčasného stavu.

Zachovaný by mal byť aj obvodový múr, ktorý čiastočne vymedzuje pôdorys stavby a najmä v časti vjazdu vozidiel do budovy svojim zakrivením vytvára pôsobivý architektonický motív ozvlášťujúci obyčajnú vstupnú rampu. Revitalizáciu a prípadné doplnenie zelene by si zasluhovali „hluché miesta“ medzi jednotlivými betónovými časťami objektu, ktoré momentálne predstavujú pásy nevyužitej plochy ponechanej degradácii.

Rozsiahle nástupné betónové námestie je možné čiastočne okresať¹⁸ v prospech zelených plôch a subtilnú drobnú architektúru vo forme nízkej fontány doplniť o rekonštruované či nové lavičky, pôvodne zaujímavu kopírujúce polkruhy

formy fontány. Ako už bolo spomenuté vyššie, súčasťou projektu bola aj zamýšľaná monumentálna socha. Dnes sa na bočnom podstavci – pozostatku po soche Lenina – nachádza ľahko prehliadnuteľná plastika bez výraznejších umeleckých kvalít. Je zaiste namieste uvažovať o vhodnejšom umeleckom diele, ktoré by v osi nástupu tvorilo dominantný prvok priestoru a zároveň aj kompozične vyvážilo hmotu fontány. K zušľachteniu verejného priestoru i samotnej architektúry však v nemalej miere prispeje aj odstránenie banerov, ktoré v súčasnosti prekrývajú steny budovy.

V dnešnej dobe je mnoho vlastníkov budov

Nekontextuálne riešená architektonická úprava kancelárie prvého kontaktu. Zdroj: Mesto Košice, kosice.sk

tohto typu postavených pred nutnosť modernizácie, s cieľom zabezpečiť energetickú úsporu, a tým znížiť náklady na prevádzku. Na tomto mieste si preto dovoľím uviesť niekoľko príkladov, kedy sa transformácia budov obmedzila len na splnenie základných utilitárnych požiadaviek bez ohľadu na pôvodnú architektúru. Naproti tomu je však vhodné spomenúť aj príklady adekvátnejšieho prístupu, ktorý sa vyznačuje zachovaním a zdôraznením hodnotných prvkov.

Nevhodný spôsob predstavuje rekonštrukcia bývalého OV KSČ v Českej Lípě (1976-1981)¹⁹. Pôvodná stavba „SIAL-ského“ architekta Otakara Binara stratila svoju neofunkcionalistickú jedinečnosť následkom necitlivého nahradenia obkladu z bielych keramických obkladačiek zateplením. Rovnako tak pôvodná budova OV KSČ v Jindřichovom Hradci (1988) od manželov Dvořákových zmenila svoj vzhľad na nepoznanie. Dnešné sídlo Vysoké školy ekonomickej vo svojej zmodernizovanej podobe nemá so

starou architektúrou veľa spoločného. Avšak aj pôvodne architektonicky málo výrazné objekty ako npr. bývalý OV KSS v Rožňave (dnešný Mestský úrad), ktorý v čase svojho vzniku bezpochyby nevybočoval z kvalitatívneho priemeru, sú v dnešnej dobe v rámci nekonceptných rekonštrukcií devalvované na ešte nižšiu úroveň.

Existujú však aj riešenia, ktoré možno právom považovať za hodné nasledovania. Výrazné dielo architektky Viery Meckovej – budova bývalého OV KSS v Žiline (1984-1987), dnes sídlo mestského úradu, prešla v nedávnej dobe rekonštrukciou vonkajšieho plášťa. Keramické tvarovky vrátane atypických častí vytvárajúcich reliéfne výtvarné dielo sa po objemovom zateplení budovy vrátili na svoje miesto. Ďalším príkladom je aktuálna rekonštrukcia bývalého KV KSČ v Pardubiciach z 80-tych rokov, ktorý sa po revolúcii zmenil na kultúrny stánok – Dům hudby. V prvej etape sa rekonštrukcia interiérov niesla v symbiotickom duchu starého s novým. Bola zachovaná dlažba, interiérové keramické obklady i časť charakteristických podhládov. Pôvodné prvky doplnil nový mobiliár. Za zmienku stojí aj na mieru zhotovený orientačný grafický systém, ktorý v mnohom nadväzuje na pôvodnú typografiu. Druhá fáza rekonštrukcie počíta so zateplením budovy, aj tu však autori avizujú, že keramické obklady tvoriace plášť zostanú zachované. Dodajme, že k spolupráci na rekonštrukcii bol prizvaný aj autor pôvodného návrhu architekt Jan Třeštlík.²⁰

Na záver možno konštatovať, že v Košiciach sa nenachádza stavba podobnej veľkosti a typu, ktorá by si zachovávala v takom rozsahu pôvodné materiálové vybavenie a celkovú podobu. I keď architekt operoval s úzkoprofilovým diapazónom typizovaných prvkov, dokázal z toho vyťažiť kvalitnú architektúru. Budúca rekonštrukcia budovy Magistrátu mesta Košice by sa tak mala vyhnúť spomenutým negatívnym príkladom a v plnej miere nasledovať dobrú prax.

POZNÁMKY:

1. Napriek tomu, že výkonná a politická moc bola v rámci socialistického Československa formálne zastúpená rôznymi subjektmi, realita sa niesla v znamení koncentrácie všetkých zložiek moci v rukách jednej strany, a to KSČ.

2. VORLÍK, Petr, ed. (a)typ architektura osmdesátých let. Praha: FA ČVUT v Praze, 2019, s. 88-89 ISBN 978-80-01-069641-6.

3. Konkrétne informácie o okolnostiach a podmienkach súťaže sa zatiaľ nepodarilo dohľadať. Aj to, že v takýchto prípadoch je dokumentácia často nedohľadateľná, prípadne ani neexistuje, dobre dokresľuje dobovú atmosféru, v ktorej sa zákazky či súťaže na veľké a významné stavby pre stranu riešili medzi jednotlivými poverenými útvarmi skôr potichu.

4. Projektová úloha na stavbu: Prevádzková budova straníckych orgánov v Košiciach. Stavoprojekt Košice. Júl 1975, Košice. Zak. číslo: 10905 – 46132.

5. Počet zo správy projektovej úlohy.

6. Z odôvodnenie urbanistického poňatia v projektovej úlohe.

7. Tento spôsob, kedy z horizontálnej podnože vystupuje výšková hmota administratívnej časti, architekt uplatnil pri stavbe OV KSS v Trebišove.

8. Z toho 30 miest predsedníctva.

9. Z toho 32 miest predsedníctva.

10. Zhodne boli umiestnené na 2. poschodí častí C, D, E.

11. V časti F.

12. Podľa projektu z pôvodnej projektovej úlohy.

13. V súčasnosti sa v českom prostredí objavujú prvé bádateľské počiny reflektujúce stavby tohto druhu. Predmetom ich záujmu sú však pochopiteľne objekty na území ČR. Viď už spomínanú publikáciu (a)typ architektura osmdesátých let zo série výskumných aktivít FA ČVUT. Uplatňuje sa aj interdisciplinárne poňatie vychádzajúce z urbánnej geografie či etnológie, kedy sa tieto stavby skúmajú z hľadiska ich porevolučného využitia, signifikantnosti na mape mesta či v súvislostiach vzťahov obyvateľstva k nim. Viď npr. DUCHAN, Karel. Proměna symbolů moci. Současné využití a společenské vnímání budov bývalých okresních a krajských výborů KSČ. Olomouc, 2019. Diplomová práca. Univerzita Palackého v Olomouci.

14. VORLÍK, Petr, ed. (a)typ architektura osmdesátých let. Op. cit., s. 89-90.

15. Netreba zabúdať na fakt, že sa stále jednalo o dobu prevažne typizovanej výroby s obmedzenými možnosťami.

16. Napríklad funkcia pôvodného OV KSS v Žiline bola po dokončení okamžite zmenená na školu. Dnes v budove sídli Mestský úrad.

17. Podľa komunikácie s arch. Milanom Motýľom.

18. Aj v pôvodnom projekte badať viacero vynechávaných častí v dlažbe v prospech následných sadových úprav: trávnatých plôch a okrasných kríkov.

19. K budove OV KSČ v České Lípě viď. Jitka Kubištová : Sial v České Lípě.

20. Dům hudby Pardubice. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/dum-hudby-pardubice-rekonstrukce-interieru-spolecenske-casti>

Foto: archív, korzár.sme.sk

